

ОСОБИСТІСНЕ САМОВИЗНАЧЕННЯ ТА САМОРЕАЛІЗАЦІЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ У НАВЧАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

PERSONALITY SELF-DETERMINATION AND SELF-REALIZATION OF SENIOR PUPILS ARE IN EDUCATIONAL ACTIVITY

Анотація. У статті розкриваються теоретичні аспекти самовизначення та самореалізації особистості, а також поглиблення психологічних знань про механізми особистісного самовизначення старшокласників, визначення змісту потреби у самовизначенні та самореалізації старшокласників у навчальній діяльності. Проаналізовані концепції провідних вітчизняних та зарубіжних вчених, які досліджували проблему професійного самовизначення учнівської молоді. Стаття може стати у нагоді учням старших класів, студентам, батькам, викладачам та науковцям.

Ключові слова: самоактуалізація, самореалізація, самовизначення, навчальна діяльність, індивідуалізація, інтеграція.

Abstract. In the article the theoretical aspects of self-determination and self-realization of personality, and also deepening of psychological knowledge, open up about the mechanisms of personality self-determination of senior pupils, determination of maintenance of requirement in self-determination and self-realization of senior pupils in educational activity. Analysed conceptions of leading home and foreign scientists, that investigated the problem of professional self-determination of student's young people. The article can become in case to the students of higher forms, students, parents, teachers and scientists.

Keywords: самоактуалізація, self-realization, self-determination, educational activity, individualization, integration.

Постановка проблеми. Розвиток та формування особистості учнів, питання їх морального розвитку, тісно пов'язані із феноменом самовизначення та самореалізації старшокласників у процесі навчальної діяльності. Наше дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні важливості навчальної діяльності у розвитку в старшокласників потреби у самовизначенні та реалізації свого особистісного потенціалу.

Аналіз досліджень і публікацій. Основи нашого дослідження ґрунтуються на філософських, психологічних та педагогічних положеннях та дослідженнях про сутність особистості, розробках в галузі життєвого самовизначення та самореалізації А. Маслоу, Ю. Орлова, К. Роджерса В. Франкла, дослідженнях потребово-мотиваційної сфери особистості В. Асєєва, В. Іваннікова, М. Матюхіна, принципах діяльнісного, особистісного та вікового підходах до вивчення процесу формування особистості старшокласників Л. Божович, М. Боришевського, І. Кона, Г. Крстюка, О. Леонтєва, С. Максименка та інших.

Мета статті. Значущість нашого дослідження полягає у поглибленні психологічних знань про механізми особистісного самовизначення старшокласників, у визначенні змісту потреби в самовизначенні та самореалізації старшокласників у навчальній діяльності.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі розвитку українського суспільства пошук свого місця у житті, вирішення проблеми професійної орієнтації, глибоке особистісне самовизначення, пошук певної соціально-моральної та психологічної позиції у процесі соціальної взаємодії є актуальною проблемою для підростаючого покоління.

Відомо, що це процес самотворення, який продовжується все життя, особливо активно відбувається саме у період юності. У наш час педагоги, психологи та соціологи вивчають проблему професійного самовизначення, самоствердження молоді у сфері особистісної взаємодії, але проблема особистісної взаємодії не стає менш складною.

Самовизначення найчастіше визначається як вибір людиною напрямку і змісту свого подальшого розвитку, засобів реалізації індивідуальних якостей і здібностей, соціального середовища для втілення своєї життєвої мети та моральних цінностей.

Розглянемо методологічні аспекти дослідження самовизначення особистості як процесу її активності.

Деякі дослідники вважають, що прагнення до переваги – це боротьба за самоздійснення, самостановлення і самовдосконалення. Згодом це універсальне прагнення, відкрите А. Адлером, знайшло своє відбиття в концепціях самореалізації К. Хорні, самоактуалізації К. Гольдштейна і А. Маслоу, актуалізованої тенденції К. Роджерса, мотивації ефективності Р. Вайта. Останній назвав А. Адлера своїм «дідусем», підкреслюючи подібність між прагненням до переваги і мотивацією ефективності – внутрішнім прагненням просуватися далі в оволодінні новими знаннями, вміннями й навичками [6].

Всі ці концепції стосуються феномена самореалізації людини, в основі якого лежать потреби особистісного росту, розвитку й самовдосконалення. Тому термін «самореалізація» часто є синонімом термінів «реалізація своїх можливостей», «самоактуалізація». Всі вони описують дуже близькі явища: повну реалізацію наших справжніх можливостей (К. Хорні), прагнення людини до найбільш повного виявлення й розвитку своїх можливостей і здібностей (К. Роджерс), внутрішню активну тенденцію розвитку себе (Ф. Перлз), прагнення людини стати тим, ким вона може стати (А. Маслоу).

На думку деяких вітчизняних психологів, термін «самореалізація» звичайно вживається в якості більш загального по відношенню до «самоактуалізації», «самоствердження», «саморозвитку» [3].

На наш погляд, деяке розходження інтерпретації термінів «самореалізація» і «самоактуалізація» пов'язане з різними акцентами: на суб'єктивному, внутрішньому, або об'єктивному, зовнішньому плані існування особистості. У цьому змісті термін «самоактуалізація» відображає даний процес більшою мірою у внутрішньому плані особистості, а «самореалізація» – у зовнішньому. Однак як самоактуалізація – це завжди актуалізація, тобто вираження себе, своєї природи зовні, так і самореалізація – це завжди реалізація свого справжнього «Я».

Крім того, що визначення самореалізації й самоактуалізації дуже подібні за змістом, вони також містять посилення на справжню реалізацію потенційних можливостей людини. А. Маслоу стверджував, що людська істота вже є, як мінімум, певним темпераментом, певним біохімічним балансом, є власним «Я» і те, що іноді називалося «прислуханням до голосу імпульсу», означає надання можливості цьому «Я» проявитися [4, с.112].

Самореалізація відбудеться тільки тоді, коли ми, пізнаючи нашу власну природу, будемо реалізовувати її, а не нашу «Я-концепцію». Міркуючи на цю тему, Ф. Перлз наводить приклад зі слоном і орлом. У кожного з них є власний потенціал, який вони й реалізують у своєму житті. «Вони є те, що вони є», – говорить він. - «І як безглуздо виглядав би слон, що втомився ходити по землі й зажадав літати і відкладати яйця. А орел спокусився б силою й могутністю слона». Але те, що безглуздо й неможливо для тварин, досить характерно для людини, і тоді замість справжньої реалізації особистості ми одержуємо «фрагментацію, конфлікти, жорстокий розпач паперових чоловічків» [3, с.129].

Деякі дослідники (К. Роджерс, А. Маслоу, В. Франкл та ін.) не надають істотного значення розрізненню таких термінів, як «самореалізація» і «самовираження». Інші не вважають їх синонімами. Найбільш повний і логічно обґрунтований аналіз їхніх розходжень дається в роботах наших вітчизняних психологів.

Самореалізація особистості є важливим показником її життєвої активності, особливо у професійній сфері, яка виступає однією з основних критеріїв людської життєдіяльності. Детермінантою самореалізації є саморозвиток особистості як прояв суб'єктної активності у певній діяльності. У зв'язку з цим важливо виокремити самореалізацію, її якісний рівень як показник продуктивності життєвого шляху, успішності у професійній діяльності.

Самореалізація – це здійснення індивідуальних та особистих можливостей «Я» за допомогою власних зусиль, а також співдіяльності з іншими людьми. Самореалізація активізується щодо рис, властивостей та якостей людини, які раціонально і морально прийняті суспільством. Водночас особистість є такою, якою вона зробить себе сама, наскільки вона сама себе відчуває. Самореалізація є атрибутом самого існування особистості.

Всі види та рівні активності, що виступають у вигляді окремих форм діяльності, взаємопов'язані та взаємообумовлені. Через них особистість формується як суб'єкт діяльності.

У вітчизняній психології суб'єктність пов'язується із самовизначенням особистості та розуміється як індивідуальна самореалізація особистістю суспільної детермінації. Активність особистості, як стверджує К. Абульханова-Славська, ґрунтується на здатності мобілізувати свої можливості та визначати способи реалізації та досягнення своєї мети – реалізувати їх у діяльності [1, с.67].

Ці положення свідчать, що суб'єктність людини формується і проявляється у створенні речей, ідей та стосунків. Аналіз феномену особистісного самовизначення на методологічному рівні дозволяє розглядати його як процес активного самовизначення людиною свого місця в оточуючій дійсності, осмислення сенсу власного життя.

А. Маслоу стверджував що досконалих людей немає і не може бути. Особистості, що самоактуалізуються, теж мають свої недоліки, але вони відрізняються від невротичних проблем недосконалих особистостей [4, с.103].

Він також наголошував на тому, що створюється враження, начебто у людства існує єдина кінцева мета, віддалена ціль, до якої прагнуть всі та різні автори її називають по-різному: самоактуалізація, самореалізація, інтеграція, психічне здоров'я, індивідуалізація, автономія, креативність, продуктивність, але вони всі єдині у твердженні того, що все це синоніми реалізації потенцій індивіда [4, с.49].

Пов'язуючи самоактуалізацію як процес із мотивацією розвитку, А. Маслоу стверджує, що самоактуалізація є певною мірою завершеним фактом лише у небагатьох людей. Однак у більшості вона присутня у вигляді надії, потягу, прагнення, чогось бажаного, але ще не досягнутого. Цінності самоактуалізації існують як реальні, навіть ще не будучи актуалізованими. Людина одночасно є тим, ким вона є, і ти, ким вона прагне бути [4, с.201].

Отже, враховуючи усе сказане, ми можемо стверджувати, що одним із дійових мотивів активної участі старшокласників у навчальній та нерегламентованій позанавчальній діяльності є прагнення до задоволення потреби у самовизначенні та самореалізації.

Реалізація цих прагнень можлива за умови, коли діяльність визначається творчим характером і включає методи активного психологічного впливу. Творча діяльність сприяє появі таких особистісних новоутворень як ініціативність, рефлексія, гуманістична спрямованість, адекватне ставлення о себе та оточуючих. Дані новоутворення перетворюються у відносно стійкі внутрішні регулятори поведінки, активізують процес розвитку індивіда як активного суб'єкти життєдіяльності.

Отже, у даній статі ми проаналізували деякі важливі, на наш погляд, аспекти феномену самовизначення та самореалізації старшокласників у процесі навчальної діяльності. Всі вони торкаються проблеми глибинної суті людської природи й неоднозначності її проявів і, на нашу думку, повинні розглядатися в гуманістичному

руслі, із благоговінням перед життям і світом в цілому, сама ж тенденція самореалізації – як мотивуюча сила й основа формування інтегральних характеристик особистості.

Висновки. Результати нашого дослідження можуть бути використанні у підготовці тренінгових занять з підвищення особистісної активності учнів старших класів, лекцій з психології активності особистості, для розробки нових та вдосконалення існуючих програм навчальних дисциплін, які б сприяли реалізації особистісного потенціалу старшокласників.

Список використаних джерел

1. Абульханова-Славская К. А. Типология личности и гуманистический подход / Под ред. Абульхановой-Славской К. А., Брушлинского А. В. – М.: Просвещение, 2015. – 296 с.
2. Коростылева Л. А. Психология самореализации личности: затруднения в профессиональной сфере / Л. А. Коростылева. – СПб.: Речь, 2013. – 222 с.
3. Личность: внутренний мир и самореализация / Сост. Кулюткин Ю. Н., Сухобская Г. С. – СПб.: Питер, 2012 – 309 с.
4. Маслоу А. Самоактуализация. Психология личности / Под ред. Гиппенрейтер Ю. Б., Пузыря А. А. – М.: Просвещение, 1982. – 340 с.
5. Роджерс К. Взгляд на психотерапию. Становление человека / К. Роджерс. – М.: Просвещение, 2014. – 356 с.
6. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – М.: Просвещение, 1940. – 280 с.
7. Фромм Э. Бегство от свободы / Э. Фромм. – М.: Просвещение, 2012. – 378 с.
8. Хорни К. Самоанализ / К. Хорни. – М.: Просвещение, 2013. – 385 с.
9. Шутс В. Глубокая простота / В. Шутс. – СПб.: Питер, 2013. – 402 с.